

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 45 Volume: 9 Issue: 45

Ağustos 2016 August 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İKİ MISRA BİR İDAM: ECE AYHAN'IN KALEMİNDEN NADAJLI ABDURRAHMAN'IN İNFAZI TWO VERSES, ONE EXECUTION: EXECUTION OF NADAJLI ABDURRAHMAN WRITTEN BY ECE AYHAN

Oğuzhan ŞAHİN*
Levent YÜKSEL**

Öz

Ece Ayhan, Cumhuriyet dönemi şairleri arasında hem şiirleri hem fikirleri hem de yaşantısıyla en aykırı olanlardandır. Aykırılığı şiar edinen şairin resmî ideoloji ve tarihle arası hiç iyi değildir. Şair, resmî tarihe tenkit ve tahkir gözüyle bakar. Bu bağlamda kaleme aldığı şiirlerinden biri *Mektup Nadajlıdır Dom*'dur. Şair, bu şiirinde Nadajlı Sarı Abdurrahman'a telmihte bulunur. Nadajlı, 17'nci asrın başlarında zındıklık ve mühlidlik suçlamasıyla Es'ad Efendi ve Ahîzâde tarafından yargılanıp idam edilmiş bir müderristir. Kaynaklara göre Nadajlı'nın suçu, Kur'an-ı Kerim'in çeşitli ayetlerini Ehl-i Sünnete aykırı bir şekilde yorumlamasıdır. *Mektup Nadajlıdır Dom* şiirinde Sarı Abdurrahman'ın yanı sıra Kanunî'ye, boğdurulan Osmanlı şehzadelerine, Molla Kâbız'a ve Hz. İsa'ya göndermeler yapılmıştır. Tüm bu noktalar ekseninde bu çalışmada Ece Ayhan ile Nadajlı'nın keşişen yolları irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ece Ayhan, Nadajlı Sarı Abdurrahman, Es'ad Efendi, Zendeka ve İlhad, İdam, Kâria.

Abstract

Ece Ayhan is one of the most dissident figures among the Cumhuriyet period poets by both his poems, ideas and life style. The poet whose maxim is dissidence opposes the official ideology and history. He criticizes and even affronts the official history. His poem *Mektup Nadajlıdır Dom* is one of the examples of his standpoint. He refers to Nadajlı Sarı Abdurrahman in this poem. Nadajlı is a scholar (mudarris) who was judged by Es'ad Efendi and Ahîzade and was executed for an allegation that he was heretic. According to sources his crime was that he interpreted the various verses of Qur'an against the ahl al-Sunnah. There are also other references to Kanuni, garroted ottoman sehzaades (sultan's sons), Mullah Kabız, and Jesus besides Sarı Abdurrahman in *Mektup Nadajlıdır Dom* poem. In this context this article tries to analyze the similarities between Ece Ayhan and Nadajlı.

Keywords: Ece Ayhan, Nadajlı Sarı Abdurrahman, Es'ad Efendi, Heretic and Heresy, Execution, Karia.

1. Giriş

Rind ve zâhid klâsik şiirin ses getiren tiplerindedir. Rind, genel anlamda, dinin emir ve nehiyelerine karşı kayıtsızdır. Melâmî meşreptir. Her daim şarap ile anılır. Bu yönleri ile zındık tâifesinden sayılır. Ancak her ne kadar zâhîren lâubâlî meşrep olsa da şairler indinde kıymetli olan rindir, zira rind tüm aykırılıklarına rağmen aslında bir irfân menbaıdır. (Onay, 1996: 411) Zâhid ise rindin tersi olarak resmedilmiştir. Klâsik şiir, rindin zâhîde taarruzunu konu alan binlerce beyitle doludur. Rind genelde zâhîdi ikiyüzlülük, ham sofuluk, zâhîrde kalmak ve batını idrak edememek ile suçlar. Zâhîde göre ise asıl kışrî olan, batına nüfuz edemeyen rindin tâ kendisidir. Rindin, dinî akidelere kayıtsızlık, mahbûb düşkünlüğü ve her ne kadar sûfî ıstılahında farklı anlamlara bürünse de meyhaneden çıkmaması gibi çok da hoş karşılanmayan nitelikleri âşık ve ârif tipi ile birleşince, rind takdire şayan bir tip olarak karşımıza çıkar. (Akkuş, 2006: 401-403; Sevük, 1947; Aktaran: Elmacı, 2015: 142-143)

Rind ve zâhid hesaplaşmalarının gerçek hayattaki tezâhürü addetmek ne derece doğru olur bilinmez, ancak Şeyhülislâm Yahyâ, Nesîmî ve Sünbül Sinan gibi şairlerin kendi devirlerinde birtakım isnâdlara maruz kaldıkları kaynaklarda vurgulanmaktadır. Şeyhülislâm Yahyâ bir gazelinin matlai sebebiyle Kadızâdelilerden Çavuşoğlu adlı bir vâizin hücumuna uğramış ve mezkur vaiz, şairin bu beytini her kim okursa onun kâfir olacağına hükmetmiştir. (Yurdaydın, 1997: 279) *Gelibolulu Âlî tezkiresinde* Nesîmî'nin infâzı anlatılırken, Nesîmî bir aşk şehidi, onun katline ferman buyuran Halep uleması ise zâhid olarak tasvir edilmiştir. (İsen, 1994: 121) Dikkat çekici hadiselerden biri de Sünbülüye şeyhlerinden Sünbül Sinan (ö.1529) ile İstanbul Kadısı Nureddin Sarıgürz (ö.1522) arasındaki vak'adır.¹ Reşat Öngören'in aktardığına göre, ulemâ ve sûfiler arasında, câizliğine dair çetin tartışmalar olan raks, semâ ve devran hususunda devrin Anadolu Kazaskeri İbn Kemâl'in katı tutumundan cesaret alan İstanbul kadısı Nureddin Sarıgürz, devran ile zikreden sûfilerin yakalanıp cezalandırılması için bir şikayetnâme yazar ve tasdik için İbn Kemâl'e gönderir. İbn Kemâl, bu şikayetnâmeyi önce tasdik etmiş, ancak Sünbül Sinan'ın bu fetvayı önlemek için araya koyduğu Hacı Halife diye bilinen Mahmud Efendi'nin teşebbüsüyle uygulamaktan vazgeçmiştir. Rivayet edilir ki Sarıgürz ile Sünbül Sinan arasında yaşanan bu tür çekişmelerin kökeninde kişisel bir hesaplaşma

* Yrd.Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, ogsahin@gmail.com

** Türk Dili ve Edebiyatı Öğrt., leventyuksele68@hotmail.com

¹ Bu isim farklı kaynaklarda "Nureddin Sarıgörez" şeklinde geçmektedir.

arzusu yatmaktadır. Bu bağlamda şöyle bir anekdottan bahsedilir. Bir gün Fatih Cami'inde devlet ricalinden pek çok ileri gelen toplanır ve Sümbül Sinan'ı da aralarına davet ederler. Sümbül Sinan, kendi dervişleri ile camiye gider. İstanbul Kadısı Nureddin Sarıgürz ve Sahn müderrisi Gürz Seyyidî de oradadır. Sümbül Sinan içeri girince mihraba geçer ve toplantılarının sebebini sorar. Bunun üzerine Sarıgürz: "Senin dervişlerin tevhid ederken devran yapıyorlar. Bunun aslı, esası ve delili nedir?" diye sorar. Şeyh: "Bir insanın ihtiyarı elinde olmazsa ona şer'an ne ile hükmedilir? Bunlar içinde hiç ihtiyarı olmadan hareket edenler vardır. Gerçi akılları başlarındadır, ancak ihtiyarları yoktur." şeklinde cevap verir. Sarıgürz: "Bu ne acayip şey. Hem akılları başında hem de ihtiyarları yok. Hiç böyle şey olur mu?" deyince Sümbül Sinan Sarıgürz'e: "Sen hiç humma hastalığına yakalandın mı? O zaman niçin aklın başında olduğu halde gayri-ihtiyarî titreyip durursun? İhtiyarın gitmesi aklın zevalini gerektirmez. Hatırlıyor musun, sen falan medresede benim hücremin kapısı önünden geçmeye çekinirdin, ben yine o Sümbül Sinan'ım." diyerek onu susturur. Sonra Gürz Seyyidî'ye dönerek: "Bak efendi, Mustafa Paşa vezir-i azam iken, sen medresemizde müderris idin. Paşa, cuma geceleri dervişlerin sohbetlerine giderdi. Sen de beraberinde bulunur ve hatta sûfilerle semâ ederdin. O zaman bu meseleyi bilmiyor muydun? Yoksa biliyordun da Paşa'ya hoş görünmek için mi yapıyordun?" deyince başka hiç kimse bir şey söylemeye cesaret edemez. (Öngören, 2012: 373-375) Bu tür hesaplaşmalar sadece tekke-medrese çerçevesinde kalmamış; kimi zaman sûfiler arasında [*Halvetî şeyhlerden Rusûhî Süleymân ile Sümbülî şeyh Yûsuf Sinânüddîn bir gazel üzerinden kozlarını paylaşmıştır ve sonrasında bu olaya dolaylı yollardan Münîrî-yi Belgradî de dahil olmuştur.*] (Şahin, 2016: 209-248) ve kimi zaman da ulemâ arasında zuhur etmiştir.

Bu yazı çerçevesinde Ece Ayhan'ın "*Mektup Nadajlıdır Dom*" adlı şiiri, infazı polemiklere sebep olmuş ulemâdan Nadajlı Sarı Abdurrahmân Efendi perspektifinde ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ilk önce Nadajlı'nın ilhâd suçlamasıyla katli irdelenmiş ve sonrasında bahsi geçen şiir -tarihî hadiseye doğrudan atıfta bulunması nedeniyle ağırlıklı olarak ilk iki mısra- Nadajlı portresi çerçevesinde okunmaya çalışılmıştır.

2. Nadajlı Sarı Abdurrahmân Efendi (ö. 1602)

Sarı Abdurrahmân Efendi'ye dair malumatlar ekseriyetle Nâimâ tarihine dayanmaktadır. Nâimâ'nın kayıtları çerçevesinde Nadajlı hadisesi Adnan Adıvar, Hüseyin G. Yurdaydın ve Ahmet Yaşar Ocak tarafından ele alınmıştır. İBB Atatürk Kitaplığındaki bir yazmada "*Nadajlı menkıbesidür*" adlı bir kayıt daha mevcuttur ki son birkaç satırı hariç tutulursa önemli ölçüde Nâimâ'yı tekrarlamaktadır.

Ocak'ın, Hammer'den aktardığına göre Sarı Abdurrahmân Efendi aslen *Nadasdy* soyuna mensup Macar mühtedi bir aileye mensuptur. *Sarı* lakabı hem kendinin sarışın olduğuna hem de bu duruma işaret etmektedir. (Ocak, 2013: 285-286) Nâimâ kayıtlarına göre *Sarı Abdurrahmân* İstanbul'da Behrâm Kethudâ Medresesinde hâric payesi [ilkokul seviyesi] ile müderrislik yapmaktadır. (Yurdaydın, 1997: 172) Dîvân-ı Hümâyûn'da yargılanarak katli hadisesi dışında Nadajlı'ya dair tüm bilinenler aslında bunlarla sınırlıdır. Sarı Abdurrahmân Efendi'nin dikkatleri üzerinde toplayan kısmı yaşamundan ziyade ölümü olmuştur. Bu da Nadajlı'nın kendi döneminde ilmî açıdan pek de ciddiye alınmadığı şeklinde okunabilir.

Nâimâ'nın *garip* olarak nitelediği bu vak'a hicrî 1011 (1602)'de gerçekleşmiştir. Buna göre *Nadajlı* lakabı ile meşhûr Sarı Abdurrahmân sene-yi mezbûre cumâde'l-ülâsının onuncu günü ilhâd ve zendeka töhmeti ile ahz olunup Dîvân-ı Hümâyûnda Anadolu Kazaskeri Es'ad Efendi ve Rûmeli Kazaskeri Ahîzâde tarafından yargılanıp katline hükm olunmuştur.² (Nâimâ: 313) Nadajlı'ya dair bir diğer kayıt her ne kadar temel kaynak durumundaki Nâimâ'yı neredeyse satır satır tekrarlasa da İBB Atatürk Kitaplığındaki bir yazmada karşımıza çıkmaktadır. Yazmada Nadajlı'nın katli şu şekilde aktarılmıştır:

Nadajlı menkıbesidür³

Hicret-i nebeviyyenin bin on bir târihinde *Sultân Mehemed Han-ı fâtih-i Eğri* asrında zuhûr iden vekâyî'dendir. İstanbulda Behrâm Kethudâ Medresesinin hâric pâyesiyle müderrisi olan *Nadajlı* lakabı ile meşhûr Abdurrahmân Efendi sene-yi mezbûrda mülhid ve zındık töhmetiyle ahz [ile] Dîvân-ı Hümâyûnda katli olundu. Ahîzâde sadr-ı Rûmili ve Es'ad Efendi sadr-ı Anatolî idi. Tırnakçı Hasan Paşa mezbûr Es'ad Efendiden mülhid-i mezkûrun bahsinden su'âl eyledükde Es'ad Efendinin yazdığı cevâb-nâmesidür.

Benüm sultânüm

Nadajlı husûsî su'âl olunmuş. Böyle zındık u mülhid görmedüm. Haşr u neşr ve cennet ü cehennem ve sevâb u ikâbî ve sırâtı ve mîzânî bi'l-küllîyye inkâr idüp "وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُرًا"4 âyet-i kerîmesine ne dirsün didüm. *Kâdirdür ve lâkin vukû'a gelmez didi* ve bu kâr-hâne-yi 'arz [u] semâvâta zevâl yokdur

² Nâimâ, Târih-i Nâimâ-I, İstanbul, Matbaa-i Âmire, s. 313. Bu kaynağa yapılan atıflar bundan sonra metin içinde (Nâimâ: 313) şeklinde gösterilecektir.

³ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 832, vr. 59b-60a. Bu kaynağa metin içinde (Osman Ergin 832: 59b-60a) şeklinde işaret edilmiştir.

⁴ [Metindeki ayet parçaları, ayetin tamamına işaret ettiğinden, ilgili ayetlerin mealleri tam olarak verilmiştir.] "Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Elbette yeter. O, hakkıyla yaratandır, hakkıyla bilendir." Yâsîn 81.

dirsin. “يَوْمَ تُبَدِّلُ الْأَرْضَ غَيْرَ الْأَرْضِ”⁵ “وَإِنَّ مَطَوِّئَاتٍ بَيْنَ يَمِينِهِ وَالسَّمَاءِ”⁶ nusûsına ne dirsin didüm. *Te’vîl ü tevcihi vardır. Murâd yine bu neş’ede bu dünyâda olan ahvâldür didi.* “يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْتُوثِ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ”⁷ nass-ı şerifine ne dirsin ne dimekdür dinildükde *taglar gibi Âdemler âlemde perîşân olurlar dimekdür* diyüp dahı bunun emsâli çok nusûs-ı kavîyye ile şübhe-yi reddiyyesin izâle ve kabûl-i Hakka imâle kasd eyledükde mecâl olmadı. Zındıkdur dâ’ire-yi teklîfden hâric olacak kadar mecnûn degüldür. Zu’minca hayli irâde bahs eyledi. Katline hükm olındı ve katl itdiler. Ve’s-selâm. (Osman Ergin, 832: 59b-60a)

Nâimâ’da Es’ad Efendi’nin Tırnakçı Hasa Paşa’ya yazdığı mektubun son kısımları daha detaylı gözükmetedir:

Bu mertebe zındıkdur. Kusûr aklında egerçi şübhe yok. Fe-emmâ dâ’ire-yi teklîfden hâric olacak kadar mecnûn degül idi. Zu’minca hayli idâreyi bahs eyledi. Mecnûn te’vîl-i nusûsa kâdir olmaz. Zındıkun ise ba’de’l-ahz tevbesi makbûl olmayup bilâ-te’hîr katli vâcib olmağıla şer’-i şerif mücebince katline hükm olındı. Hazretinüz hâzır olsanız kendü eliniz ile katli câ’iz idi. Kendü zu’minca fâsidince dünyâ belâsından halâs oldu. Müslimîn dahı elinden ve dîn-i İslâm dilinden halâs buldı. (Nâimâ: 313-314; Ocak, 2013: 286)

2.1. Nadajlı’nın katli

Görüldüğü gibi Nadajlı’nın katli için iki temel argüman söz konusudur. Bunlardan *ilki* Nâimâ’da sunulan Anadolu Kazaskeri Es’ad Efendi’nin mektubudur. Buna göre Sarı Abdurrahmân ölümünden sonra yeniden dirilişi, sırat köprüsünü, cennet ve cehennemi inkâr etmekte, *âyetleri* kendine göre yorumlamaktadır. Ocak’ın tespiti üzere Nadajlı’nın ayetleri kendi mantığına göre tefsiri onu Ehl-i Sünnet çizgisinden uzaklaştırıp, tıpkı Şeyh Bedreddîn gibi, materyalist çizgiye doğru yaklaştırmaktadır.

İşin tuhaf kısmı genelde zındıklık ve mühlidlik ile suçlananların bu isnâdları reddetmeleri ve kelimelerini şeriata göre tevile çalışmalarına rağmen Molla Kâbız, Hakîm İshâk, Lârî Mehmed ve Nadajlı Sarı Abdurrahmân gibi ulemâdan bazılarının, bu fikirlerini idama açılan kapıyı bilmelerine rağmen savunmaya devam etmeleridir. Mektupta vurgulanan “*Böyle zındık u mühlid görmedim.*” sözüne bakılacak olursa Nadajlı’nın, kendi ölümüne neden olan fikirlerinde ayak diremesi onu yargılayan heyeti de epeyce şaşkırtıp dehşete düşürmüş olmalıdır. Öyle ki heyet, Nadajlı’nın, ayetleri pervasızca kendine göre tefsiri karşısında onun akli dengesinin bozuk olabileceğini dahi düşünmek zorunda kalmıştır.

İkincisi ise zendeka ve ilhâd mevzularında epeyce üzerinde durulan, taraflar arasında bir husumet olup olmadığı bahsidir. Aslında hemen hemen bu tür olayların tamamı üzerinde böyle bir arka plan bilgisi aranmıştır. Ancak Nadajlı hadisesinin arka plânını düşünmeye bizi iten sebep “*Nadazlı menkibesidür*” adlı metnin sonundaki: “*Bu bir acib menkabedür [ki] Abdurrahmân Efendi’yi Es’ad Efendi ilmen iskât idemeyüp cebren şehid itdürüp bir acâ’ib kazıyyedür.*” (Osman Ergin, 832: 60a) şeklindeki kayıttır.⁸ Bu kayıttan Es’ad Efendi’nin - Nadajlı ile arasında eskiye dayanan farklı bir husumet yoksa muhtemelen yargılama esnasında- Nadajlı’nın iddialarını çürütememesine rağmen haksız bir şekilde onu idam ettirdiği sonucuna varmak mümkün. Bu durum, devletin en tepesini işgal eden ulemânın vazifelerinde ne derecede ehliyet sahibi oldukları sorusunu bu olayda da gündeme getiriyor. Zira aralarında küçük farklar olsa da Nadajlı’nın yargılanması *Hûbmesihûlerden* Molla Kâbız’ı andırıyor. “Hz. İsa’nın Hz. Muhammed’den üstün olduğunu” iddia eden Molla Kâbız, hakkındaki şikayetler artınca vezir-i azam İbrahim Paşa tarafından yargılanmak için Divan-ı Hümâyûn’a sevk edilir. Meselenin tahkiki ve yargılamanın yapılması için de Rumeli Kazaskeri Fenârizâde Muhyiddîn Çelebi ile Anadolu Kazaskeri Kadîrî Çelebi görevlendirilir. Sorgu esnasında Molla Kâbız, Kur’ân-ı Kerîm’den ayetler okuyup bunları kendinden çok emin bir şekilde İslâm’ın temel prensiplerinin zıddı doğrultusunda yorumlar. [Tıpkı Nadajlı bahsinde iddia olunduğu gibi] Molla Kâbız’ı ilmen iskât edemeyen Kazaskerler sinirlenerek onu tehdit etmeye başlarlar ve sonunda katline hükmederler. Yargılamayı dikkatle takip eden İbrahim Paşa, Kazaskerlerin bu yetersizliklerine çok sinirlenir, onlara görevlerinin sanığı örflerle tehdit etmek değil, sanığın üstesinden ilimle gelerek onu hukukla mahkum etmek olduğunu hatırlatır. Molla Kâbız karşısında ilmen acze düşen bu iki kazasker yerine, daha sonraki gün Şeyhülislâm İbn Kemâl ve İstanbul Kadısı Sa’dî Efendi yargılamayı üstlenir. Kâbız’ı ilk yargılayan iki kazasker de başlarda orada bulunsalar da, utançlarından bir müddet sonra divanı terk ederler. Molla Kâbız, ilmî şöhretini daha önceden duyduğu İbn Kemâl’i karşısında görünce şaşalar. Yargılama sonunda Kâbız’ın

⁵ “Gün gelir, yer başka bir yere, gökler de başka göklere çevrilir. Bütün insanlar kabirlerinden kalkıp tek hâkim olan Allah’ın huzuruna çıkarlar.” İbrâhîm 48.

⁶ “Ama onlar, Allah’ın kudret ve azametini hakkıyla takdir edemediler, O’na lâyık tazimi göstermediler. Halbuki bütün bir dünya kıyamet günü O’nun avucunda, gökler âlemi de bükülmüş olarak elinin içindedir. Böyle bir azamet ve hâkimiyet sahibi olan Allah, onların uydurdukları ortaklardan yücedir, münezzehtir.” Zümer 67.

⁷ “O gün, insanların ateşin etrafını sarmış pervaneler gibi olduğu, dağların da atılmış renkli yüne dönüştüğü gündür.” Kâria 4-5.

⁸ Bu tür iddialar Nesîmî, Şeyh Hamza Bâli, Sütçü Beşir, İsmâil Ma’sûkî gibi şahıslar etrafında da dile getirilmiş ve maktullerin suçsuz, onları yargılayanların ise kötü niyetli kişiler olarak hikayeleştirilmiştir. “Nadazlı Menkibesidür” adlı başlıktan, aynı şeyin Nadajlı Sarı Abdurrahman Efendi için de dile getirildiği anlaşılıyor.

iddiaları şeyhülislâm tarafından bir bir çürütülür. Kâbız'ın ayet ve hadisleri yanlış anladığı ispatlanır. (Ocak, 2013: 274-275) Ahmet Yaşar Ocak'ın ifadesine göre, Osmanlı kaynaklarının hemen hepsi davayı ilk önce üstlenen Fenârîzâde ve Kadîrî Çelebi'nin, makamlarının gerektirdiği ilmî teşhizatı sahip olmadıklarını yazmakta ve onları eleştirmektedir. Ocak, Osmanlı kaynaklarının bu eleştirisini biraz daha genele yayarak, devletin en parlak dönemini yaşadığı bir devirde yüksek mevkideki ulemanın dahi iyi yetişmediğini, bunların Hıristiyan ilâhiyatı bir tarafa, İslâm ilâhiyatında bile yeterli seviyede olmadığını söylemekte, hatta Molla Kâbız'ı yenilgiye uğratan İbn Kemâl'in dahi Hıristiyan ilâhiyatı konusundaki yeterliliğini şüpheli görmektedir. (Ocak, 2013: 278-279) Molla Kâbız ve Nadajlı gibi katledilenlerden olan Lârî Mehmed Efendi'nin (ö.1665) sözleri, ulemânın ilmî teşhizat açısından zayıf olduğu ve muhatabını iknaya çalışırken izledikleri yöntemin çok da başarılı olmadığını göstermesi bakımından ilginç gözüküyor:

“Ya kesinlikle Allah diye bir şey yoktur veya **bizim ulemanın bizi zorla ikna etmek istedikleri gibi**, kudret ve hikmet sahibi değildir. Çünkü gerçekten mevcut olsaydı (...) benim gibi ondan horlukla bahseden ve varlığının en büyük düşmanı olan birini asla hayatta bırakmazdı.” (Ricaut, 1668: 130; Aktaran: Ocak, 2013: 288-289)

Bu bağlamda Es'ad Efendi ve Ahîzâde, çok da alışık olmadıkları bir yargılama esnasında Fenârîzâde Muhyiddin ve Kadîrî Çelebi gibi rakibi ilmen susturamayıp öfkeyle hareket etmişler midir? Eğer ki durum böyle ise Nadajlı'nın şanssızlığı yargılama esnasında vezir-i azam Tırnakçı Hasan Paşa'nın orada olmaması yahut Tırnakçı Hasan Paşa'nın bu tür mevzularda Pargalı İbrahim Paşa kadar ehemmiyet vermemesidir. Diğer taraftan iki kazaskerin hariç payeli bir müderris karşısındaki hezimetlerinin, tıpkı Fenârîzâde ve Kadîrî Çelebi'de olduğu gibi, haklarında çok iyi intibalar uyandırmayacağı şüphe götürmez bir gerçektir.⁹ Ancak görebildiğimiz kadarıyla kaynaklarda Es'ad Efendi'ye dair böyle bir bilgi yoktur. Hatta bunun tersine Atâyî, *Şakâyyık* zeylinde Es'ad Efendi'nin *def'-i mezâlîm ve neşr-i merâhim bâbında mesâîlerini* yani zulmün yerini adaletin alması için uğraştığını dile getirmektedir. (Özcan, 1989: 692)¹⁰ Nâimâ'nın nakl ettiği “Es'ad Efendi” mektubuna göre de yargılama esnasında kazaskerler Nadajlı'yı iddialarından vazgeçirmek için epeyce uğraşmıştır. Bunda muvaffak olamayınca da en azından onun aklî dengesinin yerinde olmadığı hükmüne varıp canını kurtarmaya çalışmışlardır. Bu açıdan bakılınca da Es'ad Efendi'nin husumete binaen Nadajlı'yı katlettiği iddiası ispattan uzak gözükmemektedir.

3. Ece Ayhan'ın Nadajlı'ya şiiri

MEKTUP NADAJLIDIR DOM!

1. Diyorlar, korkutarak karaşın kıldığımız sarı
“Dağlar gibi gençler âlemde perişan oldular”

2. Giyinmiştir bir mitrak, baba, bir göl ve kıyamet

3. Bir sultan daha yere oturur, biz oturtuyoruz
Kadife istemezmiş, taht istemez saf bir ipek

4. Anladık ki yüreklilik belirli bir sillenin rengi
Külbastısız sayfaları karıştırırken serüven

5. Nadaj'ın alınmayışını dört yüzyıl sonra İskele'de
duyduk; “*Sen insanoğlunu öperek mi ele verirsin?*”i de

6. Biz bir şairi şiir yazsın için ölümle korkuturuz dom!
(Ece Ayhan, 1994: 63)

3.1. Şiire genel bir bakış

Ece Ayhan'ın bu şiirinde “Nadaj” kelimesi dışında Nadajlı Abdurrahman Efendi'ye işaret olabilecek en net vurgu ilk kısımdaki “*sarı*” ibaresi ve “*dağlar gibi gençler âlemde perişan oldular*” mısra'ıdır.

⁹ Ulemâ ve meşâyih hesaplaşmalarında dikkate değer bir diğer taraf da muhatabın tezi çürütülürken, basit düzeydeki gramer hataları vurgulanıp gurur kırıcı bir şekilde rakibin ilmî yetersizliği ortaya konur. Reşat Öngören'in, Mecdî'den aktardığına göre devrin ileri gelen alimlerinden Molla Arab (ö. 1531), devrân hususunda Halvetilerin aleyhlerinde konuşmaktan geri durmaz ve bu bağlamda İstanbul'daki Halvetiye mensuplarına raks ve devrânın haram olduğuna dair bir mektup yazar. O dönemin ileri gelen Halvetiye şeyhlerinden Cemâl Halife (ö. 1526-27), yazdığı cevabî mektupta önce Molla Arab'ın mektubundaki i'râb, terkîb ve tertîp yanlışlarını düzeltir ve daha sonra raks ve devrânın helal olduğunu delilleriyle ispat eder. (Öngören, 2012: 371. Meşâyih ve ulemânın egolarından kaynaklanan bu tarz gerginlik ve hesaplaşmalar için bkz. (Özen, 2011: 161-192; Gel, 2013: 53-91)

¹⁰ Atâyî'nin bu eserinde Nadajlı iki yerde geçmektedir. İlk kayıt “Muharrem Çelebi” tercüme-yi halindedir: “[*el-Mevlâ Muharrem bin yedi Rebi'ü'l-âhirinde 'azl olunup medresesi Sarı Abdurrahmân didikleri küşte-yi şemşîr-i şerî'ata virilmişdi.*” (Özcan, 1989: 631) İkinci kayıt ise Sultan III. Mehmet dönemi olayları arasındadır: “Cumâde'l-ülâ evâylinde Behrâm Kethudâ Medresesinde hâric nâmuna olan Nadajlı lakabı ile meşhûr Sarı Abdurrahmân nâm mülhidün boynu urıldı. Ahîzâde Efendi sadr-ı Rûm ve Es'ad Efendi Anadolu sadrı iken ikrâm olunmuşdur.” (Özcan, 1989: 478)

Sarı, Abdurrahman Efendi'nin lakaplarından. Bunun dışında sarı, Ece Ayhan'ın sıkça kullandığı sarışın-karaşın kavramlarına da işaret etmektedir ki ilk mısradaki bu bağlamda "karaşın" da kullanılmıştır. Şairin lügatında sarı ve aynı şekilde sarışın devleti yani resmî ideolojiyi temsil etmektedir. Zira başta okullar olmak üzere devlet daireleri bir dönemler önemli ölçüde sarıya boyalıdır.¹¹ Bu sebeple gücü, devleti ve otoriteyi simgeleyen her şey Ece Ayhan'ın tualine sarı olarak yansır. "Kara" ise otorite karşısında ezilen, yalnızlaşan, haksızlığa karşı mücadele eden halkı simgeler.¹² Bu bağlamda şair, Osmanlı tarih yazarlarını "sarışın" olarak tavsif eder. Şiirin Bir Altın Çağı ve şiirlerinde çeşitli kereler sarı(şın) ve kara(şın) vurgulanır.¹³ Şair, "Deniz Kıyısında Bir Otağ" adlı beş satırlık manzumesinde Sultan Fatih'in son seferine çıkarken ölümünü konu alır. Fatih'in ölümü üzerine oğullarına tahta ulaşmaları için ulaklar gönderildiğini söyler ve Fatih'in çocuklarını, özellikle tahtın yeni sahibi olacak olan Sultan Bayezid'i, "sarı" olarak niteler:

Ölümün üzerine bir otağ çatar Osmanlılar.

Üç oğlu vardır; en küçüğü Cem, Beyazıt en sarı. Haberler salınır taht'a ulaşamayana vay! (Ece Ayhan, 1994: 117)¹⁴

İncelemeye çalıştığımız şiirin ilk mısramdaki sarı, devletten çok Nadajlı'ya işarette bulunuyor. Nadajlı Abdurrahman bu mısradaki lakabı sebebiyle "sarı" olarak, ölümü pahasına sözlerini tevîl etmeden merkezî iktidara karşı duruşu ile de "karaşın" olarak karşımıza çıkıyor. Bir bakıma Nadajlı teni sebebiyle sarı; fikrî ve fiilî duruşuyla da "kara" oluyor. Ancak burada "sarı ve karaşın" ile sadece Nadajlı Sarı Abdurrahman'a değil, onun şahsında Şeyh Bedreddin, Mollâ Lutfi, Mollâ Kabız, Hakîm İshâk ve Lârî Mehmed Efendi gibi merkezî iktidarın gadrine uğramış kişilere Nadajlı şahsında işaret ediliyor.¹⁵ Bir bakıma şair, tekil ile çoğula işaret ediyor. Aynı şekilde bir sultan daha yere oturur, biz oturtuyoruz mısramdaki "bir" ile kastedilen boğdurulan tek bir şehzade değil, tüm şehzadeler oluyor.

3.1.1. Nadajlı'nın aykırı tevilleri

Birinci bölümün ikinci mısraı olan dağlar gibi gençler âlemde perişan oldular, Nadajlı tartışmalarının merkez noktasını oluşturuyor. Şairin, mısraı tırnak içinde sunması bunun bir iktibas olduğunun göstergesi. Bu iktibasın mahiyetini Es'ad Efendi'nin, Nadajlı'nın yargılanmasına dair yazdığı mektuptan görmek mümkün. Mektuba göre Sarı Abdurrahman Efendi haşra, cennet ve cehennem, sevap ve cezaya, sırat köprüsü ve mizana inanmayıp bunların varlığını inkar etmektedir. Bu noktada kazaskerler Nadajlı'ya:

"Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi? Elbette yeter. O, hakkıyla yaratandır, hakkıyla bilendir." Yâsîn 81.

"Gün gelir, yer başka bir yere, gökler de başka göklere çevrilir. Bütün insanlar kabirlerinden kalkıp tek hâkim olan Allah'ın huzuruna çıkarlar." İbrâhîm 48.

"Ama onlar, Allah'ın kudret ve azametini hakkıyla takdir edemediler, O'na lâıyk tazimi göstermediler. Halbuki bütün bir dünya kıyamet günü O'nun avucunda, gökler âlemi de bükülmüş olarak elinin içindedir. Böyle bir azamet ve hâkimiyet sahibi olan Allah, onların uydurdukları ortaklardan yücedir, münezzehtir." Zümer 67.

ayetlerini sorarlar. Nadajlı, Allah te'âlânın bunları yapmaya kadir olduğunu ancak böyle bir şeyin gerçekleşmeyeceğini söyler ve bu dünyanın baki olduğunu, kıyametin gerçekleşmeyeceğini, her ne olursa bu dünyada olacağını iddia eder. Nadajlı, Kâria suresinin dört ve beşinci ayetini ["İnsanların, ateşin etrafını sarmış pervaneler gibi olduğu, dağların da atılmış renkli yüne dönüştüğü gündür o Kâria." Kâria 4-5.] yine aykırı bir şekilde tevîl ederek, kastın kıyamet günü tasviri olmadığını söyler ve ayetlere: "Taglar gibi Âdemler âlemde perîşân olurlar." şeklinde mana verir. (Osman Ergin, 832: 59b-60a; Nâimâ: 313-314; Adıvar, 1982: 120-121) Ece Ayhan, bu bağlamda şiirine Nadajlı'nın, Kâria suresini tevîlini doğrudan alarak h. 1011 senesinde vuku bulan bu hadiseye telmihte bulunuyor.

¹¹ "Biz sefinelerin siyah, okulların da çocuk pisliği sarı renge boyanılmasına alışmıştık." (Ece Ayhan, 1993: 252)

¹² Sabit Bayıldırân'a göre "kara" kara budun'dan (cahil halktan) kinayedir.

¹³ "Bütün Osmanlı tarihçileri sarışındır. Üstelik karaşınlar üzerine yazarlar, yazıyorlar." (Ece Ayhan, 1993: 191) Ece Ayhan'a göre, sarışın'lıktan kurtulup karaşın olmanın, diğer bir deyişle, devlet şairi olmaktan kurtulup sivil şair olmanın bir yolu da kişinin kendisini "yapayalnız" bırakmasıdır. Ece Ayhan bu bağlamda Sezai Karakoç'u takdirle anar: Bence, "aydın"ın yalnız değil "yapayalnız" bırakılmış olması zorunludur. Ve en azından 30-40 yıl sürecek. (Yine sözgelisi, Yeni Laiklerce "karanlıkçı bir şair" sayılabilecek Sezai Karakoç böyle bir lanetlemeden yakınmaz! Fatih'te sarı devletin kara bir çatı katında kirada oturur. -Sonradan öğreniyorum ki, Sezai Karakoç'un kiralık bir evi dahi yokmuş.- Yaş 55; zamanımızın sessizce iki önemli şairinden biridir.) (Ece Ayhan, 1993: 27)

¹⁴ Şiirin Bir Altın Çağı'nda Sultan Bâyezid için "sarı" ve "sarışın" birlikte kullanılmaktadır: "Büyük oğul sarışın Sarı Beyazıt o sıra Amasya'da validir; küçüğü Cem ise Konya'da. Ama sarışınların her zaman bir ek-ağırığı vardır; kopkoyu bir 'sofuluk'. Yine de her ikisine haberciler, ulaklar gidiyor." (Ece Ayhan, 1993: 37).

¹⁵ Benzeri bir duruma Sabit Kemal Bayıldırân, Ece Ayhan'ın "Meçhul Öğrenci Anıtı" adlı şiirini tahlil ederken dikkat çekmektedir. Bayıldırân'a göre Meçhul Öğrenci Anıtı sadece bir kişi (Battal Mehetoglu) için yazılmış değildir. Tıpkı "meçhul asker anıtı"nın tek bir asker için anıtı olmadığı gibi. Bir bakıma Ece Ayhan'ın bu tür şiirleri tekilin ardına gizlenmiş çoğulu dile getiren şiirlerdir. bkz. <http://sibiryaberberi.blogspot.com.tr/2012/03/mechul-ogrenci-ant.html> (son erişim: 14.06.2016)

Nadajlı hadisesini ele alanlardan Adnan Adıvar, Ece Ayhan'ın "karaşın" müderrisini zendeka ve ilhâd sebebiyle katledilen "en önemli" sima olarak sunar. Adıvar'a göre Nadajlı, tıpkı Roma'da yakılan G. Bruno gibi, âlemin sonsuzluğunu ve bu âlemde tabiat kanunları üstünde olaylar olamayacağını savunmanın cezasını çekmiştir. (Adıvar, 1982: 120-121; Yurdaydın, 1997: 173-74) Ancak Nadajlı'nın katlini sadece bu farklı fikirlerine bağlamak ne derece isabetli olur bilinmez. Yahut benzeri fikirleri paylaşanlar da yine aynı şekilde idam edilmiş midir? Bu soruya "hayır" cevabını Latîfî tezkiresindeki "Zahîrî" tercüme-yi hâli ile vermek mümkündür. Tezkireye göre Zahîrî "âlemin ezeli olduğunu" savunanlardan biridir. Kendi meşrebine uygun kitaplarla temiz itikadını ifsâd etmektedir:

"Vilâyet-i Anatolıda Canik câniblerinden ümerâ kâtiblerinden ekâbir nüdemâsından bir sipâhî-yi dervîş-nihâd ve 'âlem-i kevn ü fesâdun kîdemine kâ'il olmuş hakîm i'tikâd kimesneydi. Kendü meşrebine ve mezhebine mülâyim ü münâsib niçe kütüb ü resâyil cem' idüp ol tâyife-i nâ-hâyifenün edille-yi fâsidesiyle beyzâ-yı i'tikâdın ifsâd [eyledi] ve hurmen-i ekser-i evkâtda bu gûne ebyâtı okurdu.

Beyt

Tâk-ı çarhun nakşını bâkî sanup aldanmanuz

Eski mihmân-hânedür halk-ı cihân mihmânıdur

Bu i'tikâdla dünyâyâ geldi ve gitdi ve târîh hicret tokuz kırk dördte iken hem-kîş olan dehrilere ve dehre vedâ itdi." (Canım, 2000: 377)

Zendeka ve ilhâd mevzuuyla ilgili epeyce bilgi veren tezkirede, âlemin kîdemine inanan ve dünyâyı çok eski bir misafir-hane olarak tavsif eden Zahîrî için kendi döneminde bir teftiş, hapis ya da bir ceza uygulandığına dair bir kayıt yoktur. Muhtemelen Zahîrî eceliyle ölmüştür. Bu ve benzeri vakalar Nadajlı'nın sırf bu sebeple idam edilme ihtimalini zayıflatmaktadır.

3.1.2. Karışın iki biyografi: Nadajlı ve Molla Kâbız

Ece Ayhan'ın kaleminden Nadajlı vakasının şifrelerine dair şunları okuyoruz:

"Kanuni Sultan Süleyman deyince bir söylentiği yazmadan edemeyeceğim: Sultan Süleyman alabildiğine 'kanunsuz' olduğu için düz-halk onun bu temel niteliğini tersine çevirerek kendisine 'Kanuni' sıfatını takmıştır. Şimdi düşünüyorum. Bir dolu hukuksuzluklar ve insanlık dışı olaylar var tarihinde. Acaba, o zamanın Bakanlar Kurulu sayılan Divan-ı Hümayun'a oradaki görüşmeleri, özellikle de yargılama oturumlarını gizlice kafes arkasında dinlemesi midir? Kafesi Kubbealtı'na ilk kez o getirmiştir çünkü. Acaba, "Dağlar gibi adamlar âlemde perişan oldular." diyerek divane gezdiği için Divan-ı Hümayun'a çekilen 'müderris' Nadajlı Sarı Abdurrahman tam aklanmışken kafese elini vurup oturumu çözdüğü ve aynı insanı aynı işten ertesi günü idama mahkum ettirmesi midir? Nadaj bir kasaba adıdır ama 'umut' anlamına da gelir." (Ece Ayhan, 1993: 38)

Nadajlı, ayet ve hadislerle getirdiği aykırı tevillerle Molla Kâbız'ı andırmaktadır. Bu sebeple olsa gerek Ece Ayhan da bu iki simayı birbirine karıştırmış ve Molla Kâbız'ın divanda yargılanma sahnesini Nadajlı'ya ait olarak sunmuştur. Zira Nadajlı'nın infaz edildiği tarihte (26 Ekim 1602) Kanunî Sultan Süleyman (salt. 1520-1566) vefat edeli yaklaşık 36 yıl olmuştur. Nadajlı'nın yargılanmasında bulunan kazaskerler, dönemin sultanı ve sadrazamı da farklıdır. Dolayısıyla divandaki ilk yargılanmasında mahkum edilemeyen ve kendisi için Şeyhülislâm İbn Kemâl'in de aralarında bulunduğu ikinci bir heyet tertip edilen kişi Nadajlı Sarı Abdurrahman Efendi değil, daha önceden bahsi geçen 1527'de idam edilen Molla Kâbız'dır.¹⁶ Ece Ayhan'ın aktardığı "Dağlar gibi adamlar âlemde perişan oldular" tevilî Nadajlı'ya aittir, bu bilgi doğrudur. Ancak Nadajlı'nın bu sözü söyleyerek, meczûbâne ortada gezdiği için yargılandığına dair bir bilgi mevcut değildir. Es'ad Efendi mektubuna göre Nadajlı bu sözü mahkeme esnasında söylemiştir. Sultan Süleyman'ın kafes arkasından yargılamayı takip ederek müdahale ettiği bilgisi de yine Nadajlı'nın mahkeme sürecinde değil Molla Kâbız'ın yargılanmasında olmuştur.¹⁷ Ayrıca Nadajlı'nın mahkemede aklanmasına dair elde bilgi yoktur. Aklanma denmese de ilk önce suçu ispat edilemeyen Molla Kâbız'dır. Ece Ayhan, Kanunî'nin kafes ardından davayı takip edişine *Bir Mektup, Kurşunkalem* adlı şiirinde de işaret etmektedir:

Kadınlar bandosu, süslü; minderde oturan bir padişah

Kafese terlikle vurdurur ve Hümayun Divanı bozulmuştur

(Ece Ayhan, 1994: 65)

Adnan Adıvar'ın aktardığı üzere, Nadajlı'nın sarf ettiği "Dağlar gibi âdemler âlemde perişan olurlar" tevilinin dayanak noktasını, Kâria suresi 4. ayette geçen "cibâl" kelimesine bazı tefsirlerin "Peygamber'e muhalefet

¹⁶ Daha geniş bir tasvir için bkz. (Ocak, 2013: 270-279)

¹⁷ Ahmet Yaşar Ocak, Molla Kâbız'ın mahkeme sürecinde Kanunî'nin davayı takip sürecini şöyle ifade etmektedir: Durumu kafes arkasından kızgınlıkla karışık bir sıklıkla takip etmekte olup, Molla Kâbız'ın tezinin bilimsel olarak reddedilememesinden son derece rahatsız olan Kanuni Sultan Süleyman, bir mülhid divanımıza gelüp Peygamberümüz iki cihan fahrına tafdîl-i Hazret-i 'İsâ eyleyüp müdde'âsi isbâtında ekâvîl-i bâtula tenzîl eyleye, şübhesi zâ'il olmayup ve cevâbî virilmeyüp niçün hakkından gelinmedi?" şeklindeki tepkisiyle hissiyatını ortaya koydu. Vezir-i azam durumu bir kere daha açıkladı. Ancak kazaskerlerin muhakemesinden kesinlikle memnun olmayan Sultan, bu defa Şeyhülislam İbn Kemal ve o zamanlar İstanbul Kadısı bulunan Sa'dî Efendi'nin divana davet edilerek Molla Kâbız'ın davasına yeniden bakılmasına emretti. (Ocak, 2013: 275)

eden reisler, dağ gibi büyük adamlar” şeklinde verdiği anlam oluşturmaktadır. Bu bakış açısıyla pervaneler gibi yerlere serilen, pamuk yahut yün gibi atılan, yani bir nevi perişan olan *dağlar* değil *âdemler* olmaktadır. Şiirin ilk mısraındaki “*korkutarak*” ibaresi de Molla Kâbız vakasına telmihen söylenmiş gibidir. Zira Molla Kâbız, önceden vurgulandığı üzere, divandaki ilk mahkemesinde ilmen iskât edilip susturulamayınca kazaskerler tarafından tehdit ve tahkire uğramıştır. (Adivar, 1982: 121) Şairin, payitahtın *Hubmesûhî*lerinden Molla Kâbız’a ve mühtedî bir müderris olan Sarı Abdurrahman’a yaptığı bu göndermeler, ister istemez Hristiyan ilahiyatındaki “vaftiz törenini” akla getirmektedir.¹⁸ Zira vaftiz’de “sarı” renkli bir su kullanılmaktadır.¹⁹ Dolayısıyla ilk mısradaki *sarı* şunlar işaret ediyor olmalıdır: 1) Lakabı olması hasebiyle Nadajlı Abdurrahman’a 2) Ece Ayhan’ın yaygın olarak kullandığı istiare olarak “devlete” [sultana, kazaskerlere, vakanüvislere ve devleti temsil eden kişi ya da kurumlara] 3) Vaftiz suyuna.

3.1.3. Şiirdeki diğer telmihler

Şiirin beşinci bölümünde Hz. İsa ile ilgili bir gönderme karşımıza çıkıyor. İsa peygamberi öperek kimliğini ifşa eden ve çarınca gerilmesine sebep olan havari Yahuda İskariyot’a, Hz. İsa’nın söylediği rivayet edilen söz, Ece Ayhan tarafından şiire taşınmıştır: “*Sen insanoğlunu öperek mi ele verirsin?*” (Kul, 2007: 374)

Şiirin üçüncü bölümünde “*sultan, yere oturmak, kadife, taht ve ipek*” kelimeleriyle tahtın sahibinin gadrine uğramış bir şehzadenin boğulma sahnesine gönderme yapılmıştır. Ece Ayhan’ın trajik bulduğu bu sahnede taht hayali kuran şehzadenin hissesine taht ve kadife yerine *saf bir ipek* düşer. Şair, *Ölümün Arkasından Konuşmak*’ta “ipek”i keskin bir kılıca benzetir:

“Bilirsiniz ya da bilmezsiniz, öz çocuklarını boğduğu için herhalde, görkemli olduğu söylenen geçmiş, hele bir imparatorluksa, içinde taşıdığı hüsnü kuruntuyu, gerçekte sevmekten, güzel uzunken kırılmış kısa kirpikli sanata büründürerek, bir tarikat anlaşmazlığından Nusaybin’e, bir tahttan indirilerek Selanik’e, bir eprimekten İskenderiye’ye sürgünlere gönderilmiş, **kafası ipek kılıçla kesilmiş**, tuğraları alçılarla örtülmüş.” (Ece Ayhan, 1994: 55)²⁰

Şiirin son kısmını da yine şehzadelerin boğdurulması bağlamında okuyabiliriz. Eserlerinde Fatih ve Kanuni’ye negatif anlamda özel bir ilgisi olduğu anlaşılan Ece Ayhan’ın, *Biz bir şairi şiir yazsın için ölümle korkuturuz dom mısra’ı* Kanuni’nin oğlu Mustafa için yazılan mersiyeleri akla getirmektedir.²¹

3.1.4. Şiirde şahıs zamirleri ve iyelik eklerine yüklenen anlamlar

Şiirde kullanılan “şahıs zamirleri, kip ve iyelik ekleri” kendi anlam ve görevleri dışında farklı bir hüviyete bürünür. Öyle ki şair dışlanmışlara “ben” diliyle hitap eder, iyelik birinci tekil şahıs ekini kullanarak onlara sahip çıkar. Söz gelimi “Fayton” şiirinde Atatürk’ün sevgilisi olan Fikriye’ye “ablam” diye hitap eder. Çünkü Çankaya’da Fikriye’nin onuru kırılmış, dışlanmış ve neticede Fikriye intiharı seçmiştir.²² Bu bağlamda Fikriye, Ece Ayhan gibi karışınların “abla”sı olmayı hak etmektedir. Aynı şekilde *Kanlı Nigâr* şiirinde de “ablam” diye seslenen Fikriye’dir:

Uzmuş masallardan güzleri

bir halı sermek taşığa **ablamın**

biraz konuşmak istemek sonra çekip gitmek (Ece Ayhan, 1994: 217)

Nadajlı’ya yazılan şiirin ilk mısraındaki “*diyorlar ve kıldığımız*” kelimelerindeki üçüncü çoğul şahıs eki (-lar) ve iyelik birinci çoğul şahıs eki (-ımız) “ablam”daki sıcak sesleniş hissettirmiyor. Zira bu eklerle şair, karışınlara zulmeden sarışınlarla işaret ediyor. Bu çoğul şahıs ekleriyle Ece Ayhan, Nadajlı ve Molla Kâbız gibi mühlidleri yargılayan kazaskerlere, yargılamayı takip eden, sadrazam ve sultana, hakikati hakkıyla yazmayan Osmanlı tarihçilerine gönderme yapıyor. Tüm bu failer, önceleri kendi gibi devletin bir

¹⁸ Bunun yanı sıra şiirde kullanılan “dom” büyük kilise anlamıyla yine Hristiyanlık terminolojisine işaret etmektedir.

¹⁹ Ömer Nasuhî Bilmen, bunu Bakara suresi 138’inci ayetin tefsirinde şöyle ifade etmektedir: Bu âyet-i kerime, Nasaranın bir iddiasını reddetmektedir. Şöyle ki Hristiyanlar doğan çocuklarını yedinci gün *Mamudiye* = *Vaftiz* denilen *sarı bir suya* daldırırlar. Bu onlarca sünnet makamına kâim bir tathîr ve telvîn muamelesidir. Çocukların bu daldırma ânında bihakkın Nasranî olduklarına kâil olurlar. İşte bunların bu kanaatlerine, ayınlerine karşı buyuruluyor ki: (Ey **müslümanlar**) onlara (deyiniz ki **bizim boyamız Allah’ın boyasıdır.**) Bizim manevî zinetimiz, bizim reng-i faziletimiz, bizim taharet ve nezahatimiz diyanet-i İslâmiyyedir, bizim fitrat-ı İslâmiyye üzerine bulunmamızdır. Cenab-ı Hak biz müslümanları bu suretle telvîn ü tezyîn buyurmuştur. Bunlar bizim için bir ilâhî, manevî boyadır.” (Bilmen: 132)

²⁰ Ece Ayhan, *Şiirin Bir Altın Çağı*’nda bu olayı şu sözlerle tenkit etmektedir: Fatih Kanunnameleri olarak bilinen ama zaman bakımından sonraları bir kılınlık adına yazıya geçirilip derlendiği anlaşılan ve Batılı hukukçuların bir ‘düstur’ yani bir ‘codex’ saymadığı, benim de alışılmış yükleminden biraz arındırılın için özellikle ‘işletilen yürürlük’ olarak kullandığım ideolojiye, tarihi boyunca tek bir Osmanlı ideolojisi olan şu amansız kement yasası’na göre; her kim taht’a erişirse önce öbür kardeşlerini boğduracaktır. Ama mutlaka kırışle boğdurun ki Osman’ın torunlarının kanı taş’a dökülmesin.” (Ece Ayhan, 1993: 38)

²¹ Şehzâde Mustafa için yazılan mersiyeler için bkz. (Zavotçu 2007:69-80) Taşlıcalı Yahya’nun mersiyesinin geniş bir tahlil ve tasviri için bkz. (Şentürk 2009).

²² Sabit Kemal Bayıldırın, <http://sibiryaberberi.blogspot.com.tr/2012/03/mechul-ogrenci-ant.html> (son erişim: 19.06.2016)

uzvu olan [Nadajlı hariç payesiyle müderristir], yani kendi gibi sarı olan Nadajlı'yı korku ve tehdit ile karışın kılıyor.²³ Şiirin:

Bir sultan daha yere oturur, **biz** oturtuyoruz

Biz bir şairi şiir yazsın için ölümle korkuturuz dom

mısralarında ise birinci çoğul şahıs zamiri ile anlatılmak istenen, şairin kendisinin de içinde bulunduğu bir topluluk değildir. Mısralardaki "biz"ler iktidarı işaret etmektedir. Şair, biz'i birleştirici bir unsur olarak değil, ayırt edici olarak kullanır. Bir bakıma "biz" dediği grubun içinde "ben" ve "kendi gibi isyankarlar" yoktur. Bu güç yani biz diye hitap edilen grubun gücü, şehzadeleri boğar; onlar için arkalarından "mersiye" yazdırır. Son olarak "bir şair" ibaresi de tek bir şairi değil, hamilerin emri altındaki tüm şairlere gönderme yapmaktadır.

Genel değerlendirme ve sonuç

1. On yedinci asrın ilk yıllarında idam edilen Nadajlı Sarı Abdurrahman Efendi yaşamından ziyade ölümüyle dikkatleri çekmiştir. Nadajlı'ya dair temel kaynak durumundaki Nâimâ tarihi bu olayı *garîb*, yine aynı kaynağı tekrarlayan "Nadajlı menkıbesidür" adlı metin ise bu hadiseyi *acîb* olarak nitelendirmektedir. Bunda Nadajlı'nın geri adım atmak yerine, cansipârâne fikirlerini savunması etkili olmuştur. Zira genel temayül, zındıklık ve mühlidlikle suçlananların, kendilerine yöneltilen isnâdları inkâr etmesidir.

2. "Nadajlı menkıbesidür" adlı metne göre Sarı Abdurrahman Efendi, kendisini ilmen iskat edemeyen devrin Anadolu Kazaskerleri Es'ad Efendi tarafından haset yüzünden katledilmiştir. Ancak bu iddianın şu an için ispatı mümkün gözükmemektedir.

3. Nadajlı'nın idamı birtakım kişilerce tarihsel perspektifinden ziyade algısal boyutuyla ele alınmıştır. Bu kişilerden biri de Ece Ayhan'dır. Ece Ayhan, Nadajlı'nın Karia suresine yaptığı bir tevili doğrudan şiirine taşımıştır. Ancak şair, aralarında benzerlik olması sebebiyle Molla Kâbız ile Nadajlı'yı birbirine karıştırmıştır. Ece Ayhan, bu şiirinde sadece Nadajlı'ya değil, sultan tarafından boğdurulan bütün Osmanlı şehzadelerine ve havarisine tarafından ele verilen Hz. İsa'ya da işaret etmiştir.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, A. Adnan (1982). *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- AKKUŞ, Metin (2006). "Klasik Edebiyatta Tipler", *Türk Edebiyatı Tarihi. II. Cilt*. Ed. Talât Sait Halman vd. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. ss. 401-403.
- AYHAN, Ece (1994). *Bütün Yort Savullar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- AYHAN, Ece (1993). *Şiirin Bir Altın Çağı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BAYILDIRAN Sabit Kemal, <http://sibiryaberberi.blogspot.com.tr/2012/03/mechul-ogrenci-ant.html> (son erişim: 14.06.2016).
- BİLMEN, Ömer Nasuhi (?). *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsîri*, İstanbul: Nesa Yayınları.
- ELMACI, Betül (2015). "İstanbullu Eşref Divanında Rind ve Zahid Tipleri", *Recep Tayyip Erdoğan Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*. 8: 139-162.
- GEL, Mehmet (2013). "Kanûnî Devrinde 'Müftî' ile Rumeli Kazaskeri Arasında Bir 'Hüccet-i Şer'iyye' İhtilâfı Yahut Kemalpaşazâde-Fenârîzâde Hesaplaşması", *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies* 42: 53-91.
- İSEN, Mustafa (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- KUL, Erdoğan (2007). *Ece Ayhan'ın Şiirleri Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bil. Enstitüsü.
- CANIM, Rıdvan (2000). *Latîfî, Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsratü'n-Nuzamâ*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Nadajlı Menkıbesidür, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 832, vr. 59b-60a.
- Nâimâ, Târih-i Nâimâ-I, İstanbul, Matbaa-i Âmire, s. 313-314.
- ÖZCAN, Abdülkadir (1989). *Nev'îzâde Atâyî, Şakâ-yık-ı Nu'mânîyye ve Zeyilleri: Hadâ'îku'l-Hakâyık fi Tekmilî's-Şakâ-yık.*, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2013). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mühlidler (15-17.Yüzyıllar)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- ONAY, Ahmet Talat (1996). "Rind". *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, İstanbul: MEB Yayınları.
- ÖNGÖREN, Reşat (2012). *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sûfiler, Devolet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- ÖZEN, Şükrü (2011). "Sahn-ı Semân'da Bir Atışma: Gulâm (Köle) Sinan'ın Mektubu", *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies* 38: 161-192.
- SEVÜK, İsmail Habip (12 Haziran 1947). "Divan Edebiyatında Rindlik", *Cumhuriyet Gazetesi*.
- ŞAHİN, Oğuzhan (2016). "Rusûhî'nin Kuş Diliyle Bir Gazeli ve Yûsuf Sinânüddîn ile Münîrî'nin Şaire Reddiyesi", *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, Sayı: 47, ss. 209-248.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atilla (2009). "Yahya Beğ'in Şehzade Mustafa Mersiyesi yahut Kanunî Hicviyesi", İstanbul: Timaş Yayınları.
- YURDAYDIN, Hüseyin G. (1997) "Düşünce ve Bilim Tarihi (1600-1839)", *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devoleti (1600-1908)*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi.
- YURDAYDIN, Hüseyin G. (1997). "Düşünce ve Bilim Tarihi", *Türkiye Tarihi 2: Osmanlı Devoleti (1300-1600)*, Yayın Yönetmeni: Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi.
- ZAVOTÇU, Gencay (2007). "Bir Ölümlü Yankıları ve Yahyâ Bey Mersiyesi", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 33: 69-80.

²³ Ece Ayhan'ın lügatinde "okulda öğretmen, ailede ise baba" baskı ve otoriteyi simgelediğinden negatif olarak yer alır. Nadajlı, sarı'lıktan vazgeçip karışın olduğu için "üçüncü çoğul şahıstan birinci tekil şahısa" geçmiştir.

نه در بر سين ديدم تا اول و تو چيني و اراز در ارماد پنه بود نشان
 بود پيدا اولان احوال در ديدى يوم يكون القاسم كل القاسم
 المبتوت و حكوت ايجال كمال هم من المنفوش نفس شريفه
 نه در سين نه ديكدر و پيكدر كده طالع كجى ارماد
 عالمه بر نشان اولور و ديكدر ديوى بو كى املال
 جوق ضومس قوسه ايله شهبه دره سين ازاله و قويل
 حقه اماله قصد ايدكده ايجال اولدى زنده يقدر
 دائرة تكليفندن خارج اوله جوق قدر چمنون دكلدر
 ذبحيه جيل اراوه بجهت ايلدى قتلند حكم اولندى
 و قتل ايند يور و استلام
 بو بر عجب منقبه در عهد الرحمن انذرى بى اسعد انك
 علقا اسكات ايدنه نيوب جبر شهبه
 ايند يور و بوجايب هفتيه در

ATATÜRK

نمازلى منتقبه سيد

عجبه نبوتى كنى بى اوان بر تا رنجنده سلطان محمد خان
 عمر نده ظهرو را ايدن و قايعدند و استا بولده بر ارم
 كنج امد رسه سگن طالع بايه سبيله اندر دسى اولان
 نمازلى العجى ايله مشهور عبد الرحمن انذرى سنه
 مزبورده ماحده و زندق ترتيبه ايلد ديوان ايجالنده
 قتل اولدى اخی زاره صدر روم بل و اسعد انك
 صدر انا ظولى ايدى طر نقي حسن باشا مزبور ايمد
 انذرى دن ملطه مذکور و كى بچندند سؤال ايلكده
 اسعد انذرى كى با ز دى جواب نامه سسيه در
 بن سلطان نمازلى خصوصى سؤال اولمش بولده زنديق
 و ملكر كوردم حشر و نشر و حجت و قوا حبس
 و عقابى و صراطى و ديوانى با ككليه اكلار ايد و جب
 اوليس انذرى خلق السموات و الارض ايت كرمه سستيه
 نه در سين ديدم قام در در و كلى و قوعه كلز ديدى و بوكار
 خانه ارض سمواته زوال بوقدر در سين يوم تنك
 الا ارض جود الارض و السموات مطويات بيهتبه ضومنه
 نه در سين

Nadajlı Menkıbesidür, İBB Atatürk Ktp., Osman Ergin, nr. 832, vr. 59b-60.